

De Poemp

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT HEEMKRING
DAVIDSFONDS NIJLEN - NR. 20 - DECEMBER 1989

● Oude foto's zijn steeds welkom bij De Poemp. Deze opname danken we aan Frans Van Camp. Ze toont ons de stoet bij de plechtige inhaling van pastoor Martin op 24 augustus 1952. Bemerkt achteraan de Boerenkrijgsschuur ("Voor outer en

heerd!") waaraan eeuweling Julieke Anthonis toen ijverig meewerkte. En (een erg jonge) Walter Caethoven was zowaar misdienaar van een (bij het einde van de festiviteiten) ietwat "zatte" Boerenkrijgpastoor. Wie herkent overigens de jeugd van toen op deze erg gave foto?

TEN GELEIDE

***Na tweehonderd jaar:
Liever brigand dan sansculot!***

Op het ogenblik dat wij dit schrijven, lieve Lezeres en beste Lezer, maakt Nijlen zich klaar om het weldra 100-jarige Julieke Anthonis te vieren. Na een verrassend fris gesprek van ruim twee uur - waarin Julieke het onder andere over de twee wereldoorlogen had - bedenken we plots dat haar moeder Marie Dillen heette en dat de moeder van Jan Embrechts, Nijlens soldaat van Napoleon, een Marie-Anne of

TEN GELEIDE

Marianne Dillen was. (Lees verder in dit nummer: "Nijlense soldaten van Napoleon.") Zijn beide families verwant? Wij weten het niet, maar zeker is dat zowel Julieke Anthonis als Marianne Dillen, met een eeuw verschil, de miserie van oorlogen hebben moeten doorstaan. Moeders, ja moeders vooral, kunnen over de waanzin van het krijgsgeweld vertellen...

En dan viert Frankrijk dit jaar de 200ste verjaardag van zijn revolutie. Voor één keer zijn we in De Poemp dus echt aktueel met onze reeks over de Franse tijd. Meteen kunnen onze lezers de Franse bluf ofte "grandeur" tot de juiste afmetingen terugbrengen. Immers, de Franse revolutie van 1789 begon onder een koning, in 1792 terechtgesteld en vervangen door... een nieuwe terreur, afgelost door een korrupt directoire, op zijn beurt omvergeworpen door Napoleon die zich weldra tot... keizer liet kronen. Toen Metternich in 1813 er de (bijna) verslagen Napoleon op wees dat het met zijn leger maar slecht ging, dat het bijna een leger van kinderen geworden was, antwoordde "keizer" Napoleon o.m.: "Een man als ik bekommert zich niet om het leven van een miljoen mensen!" Niet zonder woede bedenken wij dan hoe deze Franse keizer duizenden Vlaamse jongens (ook Nijlenaars!) in de meest ellendige omstandigheden de dood injoeg.

Neen, lieve mensen, wij doen niet mee aan de lichte vorm van hysterie ofte verdwazing, waarmee Frankrijk de 200ste verjaardag van zijn "révolution" bejubelt. Want het was een bloedige revolutie, doordat de verdedigers ervan er niet in slaagden hun

(goede!) ideeën van vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid - niet in Frankrijk, noch in onze landen - eerlijk toe te passen. Frankrijk duldde (en duldt!) geen volkeren met een andere taal en cultuur in zijn eenheidsstaat. Frankrijk wou b.v. ook ons Nijlen binnen de kortste keren verfransen: daarvan vinden we nog overvloedige sporen terug in onze gemeente-archieven. Zeker, de Franse revolutie is een keerpunt in de wereldgeschiedenis, een keerpunt dat nog elke dag ons leven als enkeling en ons leven als volk ingrijpend bepaalt. Maar de democratie, waar we vandaag overtuigd achter staan, hadden we ook langs onze eigen Brabantse revolutie kunnen veroveren... mits er iets meer buitenlandse steun was gekomen. Op onze eigen, Vlaamse manier, zonder guillotine en honderdduizenden doden, hadden wij een nieuwe tijd kunnen inzetten, een tijd van vrede, gelijkheid en broederlijkheid!

Ergerlijk is het dan ook dat België, noch Vlaanderen, deze Brabantse revolutie van 1789 dit jaar herdenken. Wel bejubelt de Belgische post met een speciale postzegel zowaar de Franse revolutie... in de Franse kleuren. Aan zulke verdwazing, lieve mensen, doen wij niet mee. Wij herdenken integendeel onze eigen jongens, die in een Boerenkrijg met ongelijke wapens vchten voor hun Vlaamse eigenheid, tegen het Franse militarisme van de conscriptie. Ja, ook in 1989 blijven wij liever, véél liever (Vlaams) brigand dan (Frans) sansculot... en wij weten dat de moeders van onze zonen ons geen ongelijk zullen geven!

Veel leesgenot ondertussen met deze twintigste Poemp!

* Walter Caethoven.

EEN NIEUW JAAR EEN NIEUW BEGIN

Elk jaar, lieve mensen, is een nieuw begin. Een nieuwe kans vooral om samen gelukkig te zijn. Daarom wil De Poemp het in 1990 opnieuw met U en alle mensen van ons dorp wagen. Eerder dan dure geschenken willen wij vriendschap geven... en af en toe een Poempke.

Laten we dus tijd maken om samen te wandelen, te "poempen", te genieten en verwonderd te zijn... , want het leven in ons dorp is echt waard geleefd te worden.

Zalig kerstfeest!

Gelukkig nieuwjaar!

* De Poemp.

Julieke Anthonis werd 100 bij ons in Nijlen:

't Is zo voorbijgegaan, elke dag een dag ouder!

Mevrouw Julie Anthonis (°07.09.1889): Nijlens sympathieke eeuweling.

Op donderdag, 7 september 1989, vierde mevrouw Julie Anthonis uit de Katerstraat haar 100ste verjaardag. Het is op zichzelf al speciaal dat wij een 100-jarige kunnen vieren. Maar wat een 100-jarige! Drie "poempisten" gingen in augustus al eens praten met "Julieke". Het werd een verrassende babbel met een bijzonder kranig, lief en helderdenkend vrouwtje, die het leven gewoon neemt zoals het dag aan dag komt, want: "Klagen kort toch niets!" De Nijlense gemeenschap heeft zich bij het familiefeest aangesloten op 9 september. Die viering werd zoals de 100-jarige het zelf gewenst had: eenvoudig, zonder hoogdravende woorden... maar sympathiek en écht.

Dan moet er gewerkt worden!

Julieke werd op 7 september 1889 te Nijlen geboren op de boerderij van het gezin Frans Anthonis - Maria Dillen

(nabij het huidige zuiveringsstation). Ook beide ouders waren geboren en getogen Nijlenaars. Geen wonder dus dat Julieke van haar 100 levensjaren er 88 te Nijlen doorbracht, want: "Ik heb hier altijd gaarne gewoond!" Zij was de oudste dochter in een gezin van 6 kinderen (vier meisjes en twee jongens). Julieke: "Dan moet er gewerkt worden!" Broer Louis zou priester worden, terwijl Juul, de andere broer, lange tijd hoofdonderwijzer was in onze gemeente. Beiden zijn al overleden. De zusters Virginie (getrouwd met meester Lenaerts) en Josephina wisselden eveneens het tijdelijke met het eeuwige. Maar de nu 87-jarige zus Celine komt nog twee-driemaal per week bij Julie om melk... en dan kan er vanzelfsprekend telkens ook een babbel af over de familie... of de tijd van toen.

Zuster Gudule

Onze jarige herinnert zich nog goed de legendarische "zuster Gudule", die in haar jonge tijd de "papschool" deed. Zuster Wilhelmina troonde toen in de hoogste klas. Overigens waren er dan in heel Nijlen maar 5 klassen: 3 voor de meisjes en 2 voor de jongens!

Le petit livre

Julieke deed, toen ze twaalf werd, haar eerste en meteen plechtige communie. Toen "vloog" ze op kostschool in Heverlee, samen met een trits andere meisjes uit onze gemeente: Marie Van Camp, Julie en Serafien Wese-mael, Marie Hens, Fien Van Tendeloo, Filleke Leysen... "Alles was er in 't Frans", vertelt Julieke, "en dan leert ge het eerste jaar niet veel!" Julieke is na al die tijd duidelijk nog niet over die Franse periode te spreken: "Bij mij was dat niet goed. Ons ander meisjes zijn daar niet meer heen geweest!" Toch zou zij er tot haar 14 studeren. Van augustus tot Pasen bleven de meisjes in Heverlee. Weliswaar kwamen de Nijlense ouders hen, in groep en met de trein, tweemaal bezoeken. Julieke herinnert zich deze episode blijkbaar zeer levendig. Werden de meisjes op de speelplaats erop betrapt dat zij Vlaams of Nijlens praatten, dan werden hun namen in een klein boekje ("le petit livre") genoteerd... en moest er boete betaald worden! Julieke zal er, al bij al, niet rouwig om geweest zijn dat zij, vanaf haar 14de, gewoon op de boerderij mocht helpen... en den uitleg op zijn Nijlens doen!

Over zeven waters...

Dan nadert de eerste oorlog in het leven van onze 100-jarige. Op een kermis in Grobbendonk leert zij Gust Vervoort, een paardenkoopman uit Pulle, kennen. In die tijd ging alles nog niet zo supersnel. Gust kwam maar om de 14 dagen vrijen, maar hij moest daarvoor ook over zeven waters ("En nog niet verzopen!", werd indertijd gelachen). Na de oorlog, in 1923, zouden ze trouwen. De oorlog was een triestige tijd. Zo vertelt onze eeuweling, alsof het gisteren gebeurde, hoe tijdens de vlucht van het gezin geiten in huis rondgelopen hadden en hoe potten en pannen in de regenput teruggevonden werden...

12 jaar uit Nijlen

Het jonge gezin woonde zes jaar in Pulle, en dan zes jaar in Pulderbos. Daar werden de vier kinderen: Maria, Frans, Louis en Jos Vervoort geboren. In 1936 kwamen ze op de boerderij "De Bist" wonen... en Julieke woont er nog steeds, samen met haar zoon Louis. Die baat er nu met echtgenote Rosa Vets de doening uit.

Gust Vervoort schakelde, door oorlogsomstandigheden gedwongen, over van paardenkoopman naar landbouwer. Hij legde, als een der eersten in onze streek, "alles in weide". Julieke zette zich dagelijks in voor haar gezin en hielp op het boerenbedrijf. Koken kon ze als de beste (nu nog schilt ze dagelijks de aardappelen - maar voor de "steken" moet ze wel haar bril opzetten!) en ook naaien behoorde tot haar vanzelfsprekende vaardigheden.

Niet klagen!

Onze eeuweling zou nog een tweede oorlog beleven. Het ging toen niet altijd even gemakkelijk... maar moeilijk gaat ook. Julie vertelt ons dat ze al vlug "kwa" benen had... die ze nu 's nachts soms nog echt "voelt". Maar men kan er oud mee worden, en klagen helpt niet. Eens brak ze haar arm, en in haar 100 levensjaren kwam ze nauwelijks drie keer in de "kliniek" terecht. Julieke heeft, naar eigen zeggen, "gewoon" geleefd. Maar ook het alledaagse vraagt vaak kranigheid, moed en trouw. Zo zorgde onze eeuweling 10 jaar geleden nog dag en nacht voor haar zieke man: Gust overleed in 1979. Nog is Julieke bekommert om vele dingen, 'n echte moeder kan immers niet anders...

De schets van onze eeuweling zou niet volledig zijn, als wij niet zouden vermelden hoe zij moed en vertrouwen put uit een vanzelfsprekend geloof. Tot voor enkele jaren ging Julie nog elke zondag naar de hoogmis op St.-Paulus. Nu volgt zij de misviering op de radio. En regelmatig stort zij nog haar bijdrage voor de missies...

Hoe zij 100 werd?

Wij hebben Julieke de onvermijdelijke vraag gesteld: "Hoe werd Gij 100?" Nadenkend kijkt zij voor zich uit, denkt misschien aan de velen "die haar zijn voorgedaan", en zegt: "Ja, er zijn er niet veel zo oud als ik!" Maar hoe zij 100 werd? "Och, door gewoon te leven. 't Is zo voorbijgegaan, elke dag een dag ouder!"

En zo blijkt, lieve lezeres en beste lezer, dat zelfs na een volle eeuw het leven vluchtig en kort blijft.

Als er ons iets zal bijblijven van het gesprek met onze kranige, lieve en levenslustige eeuweling, dan is het haar eenvoud en vanzelfsprekende inzet voor haar dagelijkse taak. Elke dag, 100 jaar lang, gewoon doen wat men moet doen, zonder morren, dat is een grootse prestatie. Dat verdient respect. En daarom wenst De Poemp Julieke genegen nog veel geluk toe. In die heilwensen betrekken we vanzelfsprekend de 4 kinderen, 22 kleinkinderen en 22 achterkleinkinderen. De cijfers zijn juist, Julieke heeft ze voor ons uitgeteld!

** Walter Caethoven - Jos Thys*

Nijlense soldaten van Napoleon

Napoleon...

Met de Boerenkrijg werd ook in de "kleine" geschiedenis van ons dorp een periode definitief afgesloten. Van 1799 tot 1814 zal Napoleon de wetten dikteren in een groot deel van Europa. De slagkracht van zijn "grande armée" (groot leger) wordt na talrijke veldtochten voorgoed gebroken wanneer hij het waagt tot Moskou door te stoten. De Russen passen de taktiek van de verbrande aarde toe en Napoleon beveelt op 18 oktober 1812 noodgedwongen de terugtocht. Voortdurend wordt zijn leger bestookt door Kozakken, Russische boeren en vrijsschutters, maar een strenge winter blijkt met temperaturen van min 35 °C de grootste vijand te zijn van de uitgeputte soldaten. De nutteloze veldtocht naar Moskou zou vierhonderdduizend doden en nog eens honderdduizend gevangenen kosten, onder wie ook talrijke Vlaamse jongens. Toch zal Napoleon in 1813 weer enkele veldslagen winnen. Kort daarna verliest hij de slag bij Leipzig, waarin weer heel wat Vlamingen omkomen of gevangen genomen worden. Na Leipzig zullen onze streken bevrijd worden van het Franse juk. Aan de grenzeloze heerszucht van Napoleon komt echter pas een einde, wanneer hij op 18 juni 1815 voorgoed te Waterloo verslagen wordt.

... en zijn leger

Het ongeordende Vlaamse boerenleger had in 1897 te Hasselt de strijd tegen de Fransen verloren. Aan de verplichte soldatendienst in het "grande armée" van Marianne valt dan niet meer te ontkomen, tenzij men - zoals Nijlenaar Adrianus Verwerft - deserteert, en zich daardoor nog grotere beproevingen op de hals haalt. Napoleon voert de verplichte legerdienst in voor de negentienjarigen. Het wordt de tijd van de lotelingen (die bij ons tot 1909 zou duren!): wie een laag nummer trekt, moet soldaat worden. Weliswaar kan men zich vrij kopen, maar dat kost in Napoleons tijd tot 2.000 frank en is dus voor onze eenvoudige Kempenzonen niet weggelegd. Wie een laag nummer trekt, mag gewoon adieu zeggen. Vaarwel zoet lief en familie, vaarwel liefste Nijlen!

Napoleon wordt ontvangen op het stadhuis van Brugge (J. Odevaere)

Ongelooflijke miserie

Dat soldaat-spelen wordt voor onze Vlaamse jongens een geduchte beproeving, hun adieu is vaak een vaarwel voor altijd. Vergeten we niet dat onze boerezonen in een vreemd leger terecht komen waar de officieren meestal niet eens hun taal spreken. Ja, ook toen al was het "*Pour les Flamands la même chose!*" (Voor de Vlamingen hetzelfde!). En aldus worden - in dikwijls erbarmelijke omstandigheden - onze jongens door keizer Napoleon over gans Europa uitgezonden. Van hun ongelooflijke miserie getuigen ook enkele brieven van Nijlense soldaten...

Nijlense soldaten van Napoleon

Meester Nelis, zaliger gedachtenis, kopieerde brieven van drie Nijlense soldaten van Napoleon: Jan Baptist

Embrechts, Petrus Franciscus Keirsmakers en Adriaan Gommaar Verwerft. Deze soldaten, aldus de Meester, zijn meestal ongeletterd. Zij moeten dus iemand vinden die hun brieven leest en schrijft. Vele woorden worden in het "Nijlens" geschreven, en dat vinden wij, mensen van De Poemp, wel eens plezant. Toch worden sommige namen pas na heel wat zoekwerk ontcijferd. Zo staat in een brief van Petrus Keirsmakers de naam van diens moeder als "Catricia Truests", waar "Catharina Truys" bedoeld wordt. Overigens wordt deze brief - veiligheidshalve? - geadresseerd aan de burgemeester van Nijlen; die moet er dan maar voor zorgen dat de post bij de "Zeer Beminden Moeder" terechtkomt. In het adres ontdekken we een nieuwe (!) schrijfwijze voor de naam van ons dorp:

*A Monsieur le maire nalen
arrondissemens de malim
départemens des deux naiek
A nalen en brabant*

Geef toe, lieve mensen, dat wij, bijna tweehonderd jaar later, nog steeds in "Nalen" wonen. Wel hebben wij ondertussen de Fransen en de daarop volgende (Belgische) verfransing definitief buitengeschopt. Van een "Département des deux Nèthes" (deux naiek!) hebben we dus geen weet meer... al fietsen we graag over onze Netedijken. Overigens blijft het ons verbazen dat in tijden van oorlog en miserie de brieven van deze Nijlense soldaten van Napoleon - soms van meer dan duizend kilometer ver - veilig in "Nalen" terecht kwamen... zodat wij ze nu in deze Poemp kunnen bespreken!

Jan Embrechts:

Op agt dagen nog vor geenen dag geeten...

Een belangrijke Nijlense getuige is Jan Baptist Embrechts. Wanneer hij op 14 februari 1804 (25 Pluviôse van het jaar 12 in de Franse tijdrekening) onder de wapens geroepen wordt, is zijn vader Petrus Embrechts pas overleden (22.12.1803). Vanuit Versailles verzendt Jan de brieven aan zijn "zeer waarde en van mijn veel geagte Moeder, Broers en Zusters." In een eerste brief van 25 december 1804 vertelt hij dat zij "nog geen duyt pree" gehad hebben en dat zij "grootte armoede moete leyden". Werd de soldij van de ongeletterde Kempense jongens door de Franse legerleiding achterover gedrukt? (1) Wij weten het niet, maar in elk geval moesten onze jongens honger lijden, want, aldus Jan, "het brood dat ik krijg voor twee dage dat kan ik gemakkelijk op een dag op krijgen..." En meteen vraagt hij - zoals in de meeste verdere brieven - om hem wat geld toe te zenden, want hij zou "nog wel graag een pijp toebak wille rooke".

In een brief van 28 januari 1805 verhaalt hij een voor hem onvergetelijke gebeurtenis: tijdens een Te Deum heeft hij de paus gezien. De geschiedenisboeken leren ons inderdaad dat Pius VII (gedwongen?) op 2 december 1804 Napoleon tot keizer kroonde en tot april 1805 in Frankrijk bleef. Merkwaardig is ook de vaststelling van onze Nijlenaar dat "Vlamingen weynig by de Fransen worden geextimeert (geacht), om dieswil (daarom) dat er zoo veel deserteeren". (2) En hij besluit: "Ik hoop in korten tijd mijn frans wel te spreeken". Vinden we hier een stukje verklaring van de nu nog vrij algemeen in Nijlen verspreide mening dat men "goed zijn Frans moet kennen" om echt "geleerd" te zijn? (En dat in een tijd waarin overduidelijk het Engels de eerste wereldtaal is en onze jeugd stilaan - "shit!" - begint te verengelsen, of moeten we zeggen "amerikaniseren"?!). Dan wordt Jan ziek, zoals blijkt uit zijn brief van 3 augustus 1805. Op 5 november 1805 meldt Embrechts langs zijn brievenvervoerder "yegen kameraet daer ick bij slaep jan peeters" dat van zijn Compagnie "alles is vertrocken dat capabel is". En hij vraagt: "Laet mij ens weten hoe dat bij ons is in ons lant (...) want daernaer is mijn verlangen dag ende nagt".

550	Dillen M ^{ie} A ^{ne}	54	Cultuur
551	Embrechts Joseph	20	Cultuur
552	Embrechts A ^{ne} J ^{an}	17	Cultuur
553	Embrechts J ^{an} Th ^{om}	13	u
554	Stoelen Aguis	24	Domestique
555	Stoelen andri	8	"

Uittreksel uit de "Tableau des Habitants" ofte het bevolkingsregister van 1813 (gemeente-archief, Nijlen). In het gezin van weduwe Embrechts-Dillen is zoon Jan (nog?) niet weergekeerd.

Jan in de slag van Austerlitz?

In een volgende, niet-gedateerde brief (terug te vinden in het Antwerps provinciaal Archief, reeks D, nr. 119) verhaalt Jan Baptist dat hij deelnam aan de slag van Austerlitz "ses en vogtig uren boven Wenen". Daar hebben wij vragen bij, vermits de slag van Austerlitz op 2 december 1805 beslecht werd en Embrechts - volgens zijn brief - op 11 november 1805 nog in Frankrijk zat. Is de brievenvervoerder van dienst de tel kwijt geraakt bij de datering of - erger - werd een soldatenverhaal aangevuld met belevenissen van anderen? Wij weten het niet. Zeker is dat de brief klopt met de feitelijke historische gebeurtenissen. Nemen wij dus aan dat Jan inderdaad mee is opgetrokken om slag te leveren tegen de Oosten-

De waanzinnige veldtocht van Napoleon naar Moskou kostte vierhonderdduizend mensenlevens. Een strenge winter van -35°C bleek de grootste vijand te zijn (schilderij Adolphe Yvon).

rijkers en de Russen. De brief vertelt ons hoe het Franse leger in onmenselijke omstandigheden tot Ulm oprukt: *"Tot Ulm hebben wij agt dagen lanck niet anders geheyt als moeten in den moras (moeras) staen tot aan ons trosbant (gordel) toe. Op agt dagen nog vor geenen dag geeten."* De tocht gaat verder en Embrechts beleeft dan de gekende slag van Austerlitz *"waer Godt den weerelt gans sal weten van te spreken"*. Hij wordt er zwaar gekwetst, waardoor hij *"veel smerten"* heeft geleden *"door snijden van de medicijnen mesters (dokters)"*. En aldus komt onze Nijlenaar *"op de wagens geseten"* terug in Versailles terecht, vanwaar hij zijn brief aan zijn moeder verzendt. Jan Baptist had uiteindelijk nog geluk gehad: hij was terug in het veilige Frankrijk. Vele van zijn kameraden waren gevallen "op het veld van eer", ook al was dat b.v. een stinkend moeras.

Of Jan Baptist Embrechts gezond en wel Napoleon verleefd heeft, weten we niet. Hij geneest in elk geval van de te Austerlitz opgelopen verwondingen, want in een brief van 22 juli 1806 vertelt hij zijn moeder dat hij *"tegenwoordig g'heel gezond"* is, en dat hij weldra naar zijn regiment in Duitsland zal moeten vertrekken. In november 1806 is het zo ver: Jan vraagt zijn moeder geen geld meer op te sturen, omdat het toch maar zou verloren gaan. Dan is het (voor ons) een hele tijd stil rond Jan Baptist: nog slechts één brief, gedateerd op 29 maart 1810, bleef van hem bewaard. Onze stoere Nijle-

naar behoort dan bij de *"Compagnie d'élite"* en zit zowaar in Salamanca (Spanje!). Hij stuurt een "certificaat" op dat bewijst dat hij eervolle, actieve legerdienst verricht, waardoor zijn jongere broer Jozef recht heeft op veiligere militaire dienst in een "dépot". Een kleine troost voor weduwe Marianne Dillen, moeder van zeven kinderen... Het gaat onze conscrit in Spanje overigens niet veel beter dan in Frankrijk want hij schrijft: *"Het is te hoope als dat het niet lang meer mag duren want wij hebben teveel Miserie"*, en verder: *„Mag niet melden schrijven"*. Blijkbaar kende het vrije, gelijke en broederlijke Frans leger ook al censuur!

Ulm, Wenen, Austerlitz, Salamanca... onze kranige dorpsgenoot heeft, voor die tijd, onmetelijke afstanden moeten afleggen - en dat meestal te voet. Als hij behouden terug in Nijlen geraakt is - en dat hopen wij van harte voor hem - zal hij bij het haardvuur sterke verhalen verteld hebben, sterk, doordat de werkelijkheid de verbeelding vaak overtreft!

Wij hebben eens lolstig gedronken

De enige plezierige brief in onze verzameling komt van Peter Franciscus Keersmaekers (of Keirsmaekers).

Peter heeft zijn brief van 27 maart 1807 (eveneens vanuit Salamanca) waarschijnlijk aan een kameraad gedikteerd. Het wemelt in dit geschrift van puur "Nalense" termen. Over zijn broer schrijft Peter b.v. dat hij niet "geeren" zou hebben dat hij "must" soldaat worden, hij doet de groeten aan vrienden uit "heritaut" (Herenthout). Onze Nijlenaar heeft in Spanje Frans Kerselaers ontmoet: "*Dien heft zesmael in den slag (strijd) gewest*" en - erg belangrijk! - "*hij heft hoondert frans (franken) met gebragt*". Geen wonder dus dat Peter besluit met de mededeling "*Wij hebben samen eens lolstig gedronken!*" Ze hadden het "begot" wel verdiend!

Adriaan Verwerft:

Wij weren niet aensien als menschen...

Een laatste, ontroerende getuigenis lezen we in vier brieven van Adriaan Gommaar Verwerft uit 1811 en 1812 (Napoleon plant dan zijn waanzinnige veldtocht tegen Rusland). Adriaan, zoon van Jan Baptist en Anna Elisabeth Dillen, is de oudste uit een gezin van acht kinderen dat ergens op de Bist woont. In het taalgebruik van de Franse overheerser heet het dat hij een deserteur is. In onze ogen is hij echter een moedig pacifist, vredezoeker, lang voor dat woord op vele lippen lag. Adriaan Verwerft behoort tot de conscrits van 1807, "deserteert" na drie maanden... en biedt zich op 20.02.1811 terug aan. Tussen haakjes: de Fransen aarzelden niet om de familie van "deserteurs" zwaar de duivel aan te doen... (3) Adriaan komt dan terecht in een soort strafdorp te Walcheren (Nederland). In een zelfgeschreven, wanhopige brief van 20 mei 1811 vraagt hij aan zijn ouders om naar Scherpenheuvel op bedevaart te gaan en getuigt over zijn strafdorp: "*Dat wij daer moesten blijven liggen, dan waeren wij alle mael dood (...)* Het waeter dat moeten wij koepen." En hij hoopt: "*Ik en laet mij niet voerstaen dat ik het in Nijlen niet meer sal koemen*".

Zes dagen later, op 26 mei 1811, schrijft hij weer naar zijn ouders: "*Sedert dat wij daer gelegen hemmen oever de 14hondert man gestorven!*" Zij krijgen nauwelijks genoeg om te overleven, want: "*Wij weren niet aensien als menschen maer als woelven*" en "*Wij hemmen gewest twee daegen sonder van hun iet te krijgen*". Adriaan toont nogmaals zijn gevoelige ziel wanneer hij in al zijn miserie schrijft: "*Kost Gij mijn Broeders maer tuys heyven, dat sou mij groet plusier doen!*" En eindelijk vertrekt onze dorpsgenoot uit het strafdorp; want op 14 augustus 1811 schrijft hij uit Hamburg: "*Ik laat ulieden weeten dat wij 3 weeken onder weegen hebben geweest. 4 Dagen op het waeter in het schip, niks als*

1172	Verwerft	Jozeph	52	Cultuur
1173	Verwerft	M ^{ie} Cath ^{erine}	24	Cultuur
1174	Verwerft	B ^{roeder} Fr ^{ans}	20	Cultuur
1175	Verwerft	M ^{ie}	19	Cultuur
1176	Verwerft	J ^{ohannes}	16	Cultuur
1177	Verwerft	J ^{eremia}	15	Cultuur
1178	Verwerft	Jacques	12	Cultuur

In het Nijlense bevolkingsregister van 1813 ("Tableau des Habitants") vinden we Adriaan Verwerft niet terug. Zou onze dorpsgenoot de waanzinnige Russische veldtocht overleefd hebben?

waeter en broed. Daer heb ik mijne te sterven: den eenen moest op den anderen liggen." Adriaan heeft ook die beproeving overleefd, want hij schrijft dat hij nu "vris en gezond" is, en besluit: "*Dat Goedt (God) beliefdan dat ik in mijn vaeders land moegd sterven!*"

Ongelukkig waer de plagen vallen, maer gelukkig Braeband

Of Adriaan Verwerft in zijn geliefd "vaedersland" gestorven is, weten wij niet. Zeker is wel dat hij aan de moordende veldtocht tegen Rusland heeft deelgenomen. In een laatste brief van 20 april 1812 schrijft hij immers dat zij vanuit Hamburg naar Lübeck getrokken zijn, waar zij vier maand bleven. Dan gaat het weer verder: "*Wij zijn vertrocken den 29 februarus en hemmen gemassert (gemarcheerd) tot den 20 april door hagel en sneuw tot aan ons knien*". Adriaan meldt dat zij "*teegen den rus en den turk*" optrekken. Tegen beter weten in hoopt hij nog op vrede, want "*is dat niet, daen sijn wij in het vuer (op het slagveld) eer het tien daegen voort is*". En weer gaan zijn gedachten naar zijn dierbaar dorp wanneer hij schrijft: "*Ongelukkig waer de plagen vallen, maer gelukkig Braeband*". Adriaan heeft in Hamburg nog een brief van zijn ouders ontvangen en is daar "*seer van te vreden*". Ontroerend is zijn besluit: "*Op dezen brief kunt Geelle (jullie) niet weeder schrijven, maer als ik twee maent niet en schrijf, pijst dat het niet weel (wel, goed) en zal gaen. Hier brek ik af met de pen, maer niet met (het) hert.*" (Hier stopt mijn pen, maar niet mijn liefde voor u.)

Heeft onze dorpsgenoot de waanzinnige veldtocht overleefd, of rust zijn gebeente ergens in de Russische vlakten? (4) Wij weten het (voorlopig) niet: misschien kan wat spuurwerk in de dorpsarchieven het antwoord brengen...

Terugtocht

Wij schreven het reeds in de inleiding: de waanzinige, nutteloze veldtocht tegen Rusland eiste 400.000 doden. Rusland werd het begin van de roemloze afgang van Napoleon. De Vlaamse jongens, die het overleefden, hadden in korte tijd een stuk wereldgeschiedenis beleefd.

Vanaf 1813 begint de terugtocht van onze conscripts. We kunnen ons levendig inbeelden met welke angstige spanning het weerzien in ons dorp afgewacht werd. Eerst komen de plantrekkers toe, dan zij die van ver moesten komen, zij die het allemaal beleefd hebben, maar allen gelukkig omdat ze de makabere dans ontsprongen zijn. Anderen blijven voor eeuwig weg...

Voor wie of wat hadden ons mannen gevochten? Een kort ogenblik, tijdens de Brabantse revolutie, leek het erop dat we vrij zouden zijn. De "broederlijke" Fransos brachten ons daarop alvast geen vrijheid, enkel volksvreemde bezetting. Na Napoleon werden we Hollanders, dan Belgen. Het heeft voor mensen als een Adriaan Verwerft niets betekend: voor ons mannen telde slechts het oude, Vlaamse Brabant!

Pleidooi voor vrede

Tot daar deze bespreking van Nijlense soldatenbrieven uit de tijd van Napoleon. Elke brief is telkens weer een warm-menselijk pleidooi voor vrede.

En waar staan wij nu, in 1989? Nog is de wereld niet veranderd, nog duurt de waanzin van de oorlog voort. Maar er is hoop. Daarom is het echt nodig dat onze jeugd de geschiedenis van ons volk kent (niet handig weggemoffeld in een of ander "werkelijkheidsonderricht") en het onmenselijke van elke oorlog beseft. Moge dit verhaal uit de "Franse tijd" daartoe bijgedragen hebben!

* Walter Caethoven.

(1) Herman Maes schrijft hierover in "Het Oostfront van 1812" (Wij - 02.06.1989): "Grote veldslagen voor de generaals. Bloed en tranen, zweet en pijn, verminking en dood voor de kleine soldaat die men in de hulde vergeet. Die men ook in de betaling meestal (bijna) vergat. De gewone soldaat moest het met 0,45 frank per dag stellen en diende dan nog zijn eigen eten te kopen. Een maarschalk kreeg 3.333 frank per maand en bij gelegenheid nog een ekstragift van 100.000 frank of meer..."

(2) Een eerste lichter conscripts van het Scheldedepartement (ongeveer het huidige Oost-Vlaanderen plus Zeeuws-Vlaanderen) telde 730 man. Daarvan kwamen er slechts drie te Dyon aan: 727 waren onderweg "gedeserteerd"!

(3) De jacht op "deserteurs" wordt in de Franse tijd door de Nationale Garde (een voorloper van onze rijkswacht) gevoerd. Ook deurwaarders worden ingeschakeld. Soms worden vader en/of moeder aangehouden tot de deserteur zich meldt, of krijgen de ouders vijf, tien of vijftien soldaten te logeren (op kosten van de gedwongen gastheer). Wie een deserteur verbergt (of zelfs gewoon niet aangeeft, zeg maar: niet verklikt) komt in de gevangenis terecht. Wie een sukkelaar als Adriaan Verwerft wat te eten geeft, riskeert een boete van 1.500 frank. Ter vergelijking: een degelijk geschoold vakman verdiende toen zowat 1 frank per dag...

Bronnen:

Soldaten van Napoleon (K.C. Peeters, 1977)
De Geschiedenis der Gemeenten Kessel, Bevel, Nylen, Emblem en Gestel (J.B. Stockmans, 1910)
De Boerenkrijg (A. De Bruyne, 1948)
Twintig eeuwen Vlaanderen (delen 2 en 3, 1973)
Diverse nummers van het weekblad "Wij" (1989)
Kesselse Soldaten van Napoleon (Fr. Lens in Salvator nr. 36, 1980)
Nijlense geschriften van wijlen Meester Nelis (niet gepubliceerd).

Takszegel van het "Empire français" uit 1809 (gemeente-archief)

1814: 2000 man "cavalerie" in Nijlen

Dat onze uitgeputte gemeente zich niet goedschiks liet belasten noch verfransen bewijst b.v. briefwisseling uit 1814, terug te vinden in onze gemeente-archieven. "Le Sous-Préfet de l'arrondissement de Malines" vraagt aan de "Maire de Nijlen" (burgemeester van Nijlen) acht paarden en karren naar Mechelen te zenden, want: "Le passage d'un grand nombre de troupes par Malines y nécessite la formation d'un parc de 300 voitures". (Er moeten 300 stellen met paard en kar ter beschikking staan te Mechelen ten behoeve van de talrijke troepen die er passeren). De "maire" van Nijlen antwoordt kort en bondig... en in het Vlaams dat onze gemeente onmogelijk nog acht paarden en karren kan leveren.

"La rédaction de ces pièces est en flamand"

LIBERTÉ.

ÉGALITÉ.

Malines, le 4 Brumaire an X de la République française.

Le Sous-Préfet de l'arrondissement de Malines

Au Maire des Communes de Nijlen et Bevel

Citoyen Maire!

De Franse republiek wou met een tot dan onge-kende brutaliteit ook de Nijlense administratie in de kortste keren verfransen. Speurend in onze gemeente-archieven ontdekten wij een in dat opzicht merkwaardige brief, gedateerd "1e 4 Brumaire an X de la République française" (dus herfst 1802). De onder-prefekt ("Sous-Préfet") van het arrondissement Mechelen verzoekt onze vroede gemeentevaders hun huiswerk over te doen, en een in het Vlaams genoteerde gemeenteraadsbeslissing met bekwarne spoed in het Frans te vertalen. Merkwaardig aan deze brief is ook dat Nijlen en Bevel toen blijkbaar als een administratief geheel beschouwd werden. Hier de originele tekst, "en français", van de aanmaning:

Liberté - Egalité

Citoyen Maire!

Le Préfet en me retournant les extraits du Procès Verbal du Conseil Municipal des communes de Nijlen et Bevel, me mande qu'il a été dans l'impossibilité de statuer sur les délibérations qu'ils renferment à cause que la rédaction de ces pièces est en flamand, et me charge à vous les renvoyer pour que Vous en fassiez la traduction. En conséquence Je vous invite de vous conformer à l'intention du Préfet, et me retourner la traduction des pièces que je vous adresse.

Je vous salue,

Van den Branden

De lezer wist er meer van ...

Enkele slijpers op de foto uit 1905 in Poemp 19 kennen we ondertussen dank zij Jef Dom. De opname werd gemaakt op de binnenplaats van Sander Dom. Jef herkende (van links naar rechts):

2de persoon: Frans Lieckens (Sus van de Gerre); 4de persoon: Sander Dom; 5de persoon: Wannes Torfs. Het kind vooraan is Denis Lieckens (Denis van de Gerre).

Lijst van de lotelingen in 1813.

We geven hierna een "Liste des conscrits nés à Nijlen en 1793", zeg maar: Lijst van lotelingen, geboren te Nijlen in 1793. Deze jongens moesten dus in 1813 naar het leger van Napoleon. Tussen haakjes vermelden we telkens de naam van de ouders. (Het oorspronkelijk document is in het Frans gesteld: Parijs wou ons immers in de kortste keren verfransen. Dat ging zo ver dat ook in onze landen uitsluitend fransosen bisschop kwamen spelen...) Deze lijst leert ons 15 families kennen, die toen ons dorpke van 130 huizen en 1 windmolen bevolkten:

Pierre François Verwerft (Jean Baptiste en Elisabeth Dillen)

Pierre François Haverals (Sébastien en Marie Peeters)

Pierre Xavier Helsen (Charles Léonard en Jeanne Helsen)

Jean François Deliën (Jean en Marie-Thérèse Faes)

Jean Gommaire Schoors (Pierre en Anne Mariën)

Petrus Outgeers (Egide en Jeanne-Marie Sleenckx)

Jean Baptiste Geerinckx (Jacques en Anne Van Brant)

Adrien Gommar De Winter (Jean en Annemie Woutergeerts)

Pierre Gommar De Winter (Adrien en Elisabeth Woutergeerts)

Joseph Embrechts (Pierre en Marie-Anne Dillen)

Pierre Joseph Mattijs (Pierre en Marie-Anne De Doncker)

Pierre François Meeus (Jean en Marie-Anne De Swert)

Pierre François Hens (Jean en Marie Firens)

Petrus Sluys (François en Marie Dillen)

Joseph Leysen (Jean en Anne Marie Van Deuren)

Jean François Meerbergen (wiens ouders echter in Broechem woonden).

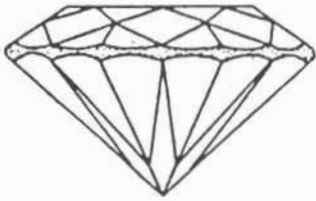
Sur les cotes de chaque fourniture
Ditto Lettre Nijlen 4 février 1810
J. De Cnaep

Zegel van de "Mairie de Nijlen, Arrondissement de Malines" en handtekening van burgemeester J. De Cnaep (bewijsschrift van 4 februari 1810, gemeente-archief).

Diamant, een schitterend verhaal (2)

Eerste diamantslijperijen in Nijlen

• Toen de Bruggeling Lodewijk Van Berkem zich in de 15de eeuw in Antwerpen vestigde, legde hij samen met een aantal leerlingen de fundamenteën voor de latere Kempense diamantnijverheid.

Vier eeuwen later (in 1876) bracht de Borgerhoutenaar Jan Eduard Claes de stiel naar Nijlen. Geleidelijk aan groeide de interesse voor dit "nieuw" beroep. Tot volle bloei kwam de diamantnijverheid in de Kempen wat later o.a. in Grobbendonk onder impuls van de Antwerpse werkgevers Cassiers en Dela Montagne. Cassiers kwam er zich in 1873 en Dela Montagne in 1907 vestigen. Beiden bouwden er voor die tijd moderne en comfortabele fabrieken. Daarin verdienden vele Kempenaars goed hun brood, nadat ze er eerst de stiel geleerd hadden.

Een Kempens imperium

In tamelijk korte tijd bouwden verschillende patroons de Kempense diamantnijverheid uit tot een waar imperium, dat Antwerpen als centrum volledig evenaarde. Een nieuwe stimulans betekende de ontdekking van de Zuidafrikaanse "Premier-mijn" in 1902: deze lijn leverde voornamelijk diamantjes van kleine omvang op en dus van weinig waarde voor de grote ondernemingen. Voor de Kempen waren ze precies daardoor geweldig interessant: de kleinbranche, het typische produkt van de Kempen, kon zijn opmars beginnen.

Onze speurtocht naar het antwoord op de vraag: "Waar zijn dan de eerste steentjes geslepen in de Kempen?" leidde ons naar de hoek van de Albertkanaalstraat en de

Deze foto toont ons het personeel van Gust Smets (alias Van Poppel) voor "het fabriek" in de Rector de Ramstraat. We zien, zittend v.l.n.r.: Fien Leysen-Horemans, Irma Leysen, mevrouw Cambré (Fie Top) en Bertha Horemans. Staande en v.l.n.r. herkennen we nog: 2) Fanie Claes; 9) Constant Lieckens (van de Gerre); 12) Jozef Smets ("Van Poppel") 13) Gust Leysen (de keizer); 14) Floran Van den Bergh en 15) Gust Smets ("Van Poppel") in eigen persoon. Wie kan de ontbrekende namen bezorgen?

Statiestraat te Nijlen. Daar hadden zich Jan Eduard Claes (Mon Claes in de volksmond) en zijn van Nijlen afkomstige vrouw Joanna Lieckens met hun zootje Eduard gevestigd. Later verhuisde het gezin naar de Albertkanaalstraat, naast de latere woonst van notaris Vernimmen. Een broer van Jan Eduard Claes, nl. Henri, kwam eveneens naar Nijlen en ging in de Albertkanaalstraat wonen op de plaats, niet in hetzelfde huis, waar meester Lenaerts heeft gewoond. Omstreeks dezelfde tijd, wellicht iets later, zijn ook de gebroeders Alfons en Corneel Quadens, die op de hoek van de Kerkstraat en de Gemeentestraat (nu Girena) woonden, aldaar met diamantslijpen begonnen.

Maar gas of elektriciteit waren er nog niet in 1876. Daarom hadden de slijpers een doeltreffend mechanisme ontworpen, waardoor de schijven met de hand aan 't draaien konden gebracht worden. Bij Jan Eduard Claes was het aanvankelijk zijn vrouw Joanna die het mechanisme deed werken; later werd dat werk overgenomen door Tist Pollis (Jan Baptist Van Beek). Wie de schijven voor Alfons en Corneel Quadens deed draaien hebben we (nog) niet kunnen achterhalen.

De diamantslijperij Quadens in de Nonnenstraat (±1900), ofte de "Taillerie de diamants Quadens". De voorlaatste persoon rechts is Gust Smets ("Van Poppel"), een leerling-slijper bij Quadens.

Eerste "fabriek": 16 molens

De eerste diamantslijperij met meer dan een molen werd in de jaren 1885-1890 door Jan Eduard Claes op de Kesselsesteenweg gebouwd. Daar trok hij toen ook een woonhuis op. Dit huis bestaat nu nog en wordt nu bewoond door mevrouw Van Gorp-De Doncker. De slijperij bevond zich op het veld tussen voornoemd huis en het eigendom van Jan en Anna Claes. Ze telde 16 molens: 8 beneden en 8 op de verdieping. Om die laatste molens te bereiken moesten de slijpers met een ladder naar boven. Later werden er nog 8 molens bijgezet.

De diamantslijperij van de gebroeders Quadens, ook gebouwd voor de eeuwwisseling, bevond zich in de Nonnenstraat, op het tegenwoordige eigendom van de familie Willems-Diels. Ook deze had een verdieping en ze bood werkplaats aan minstens 20 mensen.

En nog meer fabrieken

Dan verliepen verschillende jaren voor er nog nieuwe fabrieken bijgebouwd werden. Maar vanaf 1902 ontstond er een ware expansiegolf in de diamantnijverheid (cfr. Premier-mijn in Zuid-Afrika). Dat jaar begon Philip Breugelmans (van Holland gekomen) in de Rector de Ramstraat met de bouw van een slijperij. Dan volgde Sander Dom. Hij bouwde op de Bevelsesteenweg een slijperij van 12 molens in 1903. In 1910 werd die uitgebreid tot 30 molens. In 1904 werd de eerste steen gelegd van de slijperij van de fam. De Zwaard, Broeckhoven en Smets-Faes in de Rector de Ramstraat. In 1910 startte de familie Van Tendeloo aldaar ook met een werkplaats. Ook op de Kesselsesteenweg (de huidige J.E. Claeslaan) werden dia-

mantwerkplaatsen gebouwd. Gustaaf De Schutter begon ermee in 1908, Alfons Sels-Claes in 1910 en Desiré De Loncker in 1912. (Deze laatste fabriek was eigendom van hoofdonderwijzer Lambrechts en werd door slijperbaas De Loncker gehuurd.) Omdat zijn zonen (in de jaren juist voor en na 1900) in Antwerpen het slijpen geleerd hadden, bouwde Petrus Lieckens voor hen in 1910 een slijperij in de Spoorweglei. Die werd later uitgebreid met een verdieping. En in 1912 bouwde de familie Smets-Vervoort in de Gemeentestraat (aan de Nijlenbeek) een slijperij.

De familie Jan Eduard Claes - Lieckens. Van links naar rechts, achteraan: Fien, Trees, Eduard, Henri, Net; vooraan: Maria, Fille, Jan-Eduard, Eugenie, Joanna Lieckens en Leopold.

Onze zoektocht gaat verder!

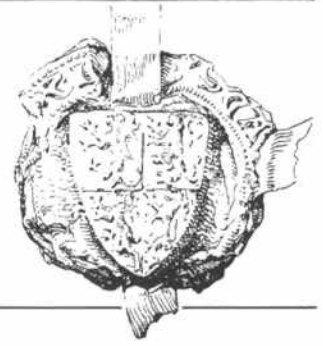
In onze zoektocht naar Nijlense slijperijen uit de beginperiode (tot W.O. I) hebben we de 13 hierboven vermelde fabrieken kunnen vinden. De gemeentelijke archieven van Nijlen bevatten geen informatie om de (juiste) bouwjaren te kunnen vinden. Gelukkig hebben we die data nog (bij benadering) kunnen vernemen van enkele oudere Nijlenaars, zoals Louis Scheurmans, Alfons Peeters en Jozef Dom en van familieleden van vroegere slijpersbazen.

Allemaal hartelijk bedankt voor die hulp. Wij zullen jullie trouwens nog hard nodig hebben om de verdere geschiedenis van het steentje te schrijven. Meer daarover in een volgende bijdrage.

* H. Budts

Het oude dorpsbestuur

Als wij nu in de krant lezen dat er volgende maandag zitting is van de gemeenteraad, dan staan wij daar verder niet bij stil. Wij vinden het maar normaal dat de mensen die wij elke zes jaar naar het gemeentehuis sturen op gezette tijden samenkomen om te beslissen wat er met Nijlen en de Nijlenaars in de steeds veranderende tijden moet gebeuren. Natuurlijk zijn we het niet altijd eens met wat zij voor ons en voor ons dorp in petto hebben. Onze bezwaren maken wij dan wel aan hen over. En als ze echt hardhorig zijn, dan merken ze dat wel bij de volgende verkiezingen: dan zetten we iemand anders in hun zetel. Zo zijn we het gewoon, zo gewoon dat we bijna gaan denken dat het altijd zo geweest is. En dat is helemaal niet het geval, zoals blijkt uit volgend relaas dat aanvangt in de dertiende eeuw.

Lier en zijn Bijvang, een oud zeer

Op het einde van de 12de en het begin van de 13de eeuw was Lier in volle expansie. Omstreeks 1212 verhiel Hendrik I, hertog van Brabant, het tot stad en verkreeg het stadsrecht, uitgeoefend door een schepenenbank. Misschien werd van toen af het resterende deel van wat door sommige Lierse geschiedkundigen het oorspronkelijke patrimonium van St.-Gummarus genoemd werd, de Bijvang van Lier geheten. Was dit misschien oorspronkelijk het oude graafschap Emblem, dat tot in 1795 "Lier en de Bijvang" zou genoemd worden? De Lierse Bijvang, het gebied dat ons interesseert, omvatte een uitgestrekt gebied: hij omvatte de Lierse gehuchten Lachenen, Hagenbroek en de Mijl alsook de dorpen Emblem, Bevel, Kessel en Nijlen. Kloosterheide, logischerwijze een verlengstuk van Kessel, maakte toen deel uit van Hagenbroek. Van Lier was het immers gescheiden door de twee Netten en de verbinding van het land tussen de twee Netten met Lier (en Antwerpen) gebeurde van oudsher via een doorgang in de Kleine Nete, die Kloosterheide met Allier (Oud-Lier?) verbond.

Al deze dorpen hadden hun eigen, weliswaar beperkt bestuur, maar waren ook afhankelijk van Lier. De beslissingen die daar genomen werden, vielen bij de Bijvangdorpen niet altijd in de smaak. Ze schrikten er

dan ook niet voor terug om de stad Lier voor de rechter te dagen om bepaalde beslissingen te laten afzwakken of ongedaan te laten maken. Met weinig succes meestal. In feite werden de dorpen onmondig gehouden. Zo mochten volgens een 14de-eeuwse verordening in de Bijvang geen vrije beroepen uitgeoefend worden. Bakkers, brouwers, huidevetters, enz... moesten hun intrek nemen binnen de stad. De Bijvangdorpen mochten, volgens kapelaan Bosquet, al blij zijn dat de Lierse lakenmakers hun schapen op de uitgestrekte heide lieten grazen. Volgens dezelfde 18de-eeuwse bron zorgden de uitwerpselen van die dieren ervoor dat de heide vruchtbaar werd, zodat ook daar huizen gebouwd werden, waardoor de bevolking van de dorpen aangroeide. Zo sterk zelfs, zegt Bosquet, dat men het raadzaam achtte om te Nijlen en te Kessel parochiekerken op te richten. Omwille van deze afhankelijkheid konden, volgens hem, Nijlen en Kessel niet van de stad Lier gescheiden worden.

Situatie onder het oud Regiem

In de tijd voor de Franse Revolutie zetelden te Lier twee schepenenbanken: zeven stadsschepenen bestuurden 't stad en zeven schepenen van de Bijvang leidden de dorpen en gehuchten. De stadsschepenen troffen verordeningen én voor de stad én voor de Bijvang. Zij oefenden de hogere en middelbare rechtspraak uit over heel dit gebied. De bevoegdheid van de schepenenbank van de Bijvang was beperkt tot de lagere jurisdictie. Dit betekende dat lijfstraffelijke zaken in de Bijvang gerezen niet door de schepenen van de Bijvang, maar door die van de stad moesten beslecht worden. In de gewone rechtszaken die de inwoners of goederen van de Bijvang betroffen, vonnisten de schepenen van de Bijvang. Ze waren ook rechters over alle beroepen en hoofdvonnissen van de schepenvierscharen van niet minder dan veertig dorpen, gehuchten, kapittels, lathoven en heerlijkheden die aan de Bijvang onderworpen waren en de "costumen" of gebruiken van Lier volgden.

Samenstelling van de schepenenbank van de Bijvang

Van de zeven schepenen kwamen er drie uit de Lierse

bevolking, dus van de stad, en woonden er vier in de eigenlijke Bijvang. De Lierse magistratuur, en niet de plaatselijke bevolking(!), koos een schepen uit de Nijlense bevolking, een uit de mensen van Kessel en Bevel, een derde uit Emblem en Hagenbroek en een vierde uit de Mijl en Lachenen. Had Nijlen altijd een schepen, dan moesten Bevel en Kessel samen het in principe met één stellen. Deze regel werd echter niet altijd toegepast, en soms telden voornoemde dorpen twee schepenen. Het valt nochtans niet te loochenen dat Kessel en Bevel tijdens het oud Regiem een kleine entiteit in de Bijvang vormden. In de 17de en 18de eeuwse dorpsboeken - oudere zijn er niet meer - zien we dat Kessel meestal ook de Bevelse belangen behartigt. Vergeten we niet dat die twee dorpen door een zeer oude hoofdweg verbonden waren, terwijl de kontakten tussen Bevel en Nijlen tot diep in de 19de eeuw slechts over binnenwegen geschieden. Te Kessel werd vanuit het dorp de verbinding met Nijlen gemaakt langs de huidige Stenen Molen en een weg die min of meer de Grote Steenweg volgde tot aan de Heidestraat.

De schepen mocht ook notariële akten, nu nog gekend als schepenbrieven, afsluiten. In feite waren de buitenschepenen meer rechters dan dorpsmandatarissen.

De enige echte dorpsbestierders

Elk dorp had een meier. Die man was verantwoordelijk voor orde en tucht. Hij mocht geen schrik hebben en moest over een stel stevige vuisten beschikken, daar de ordehandhaving toen zeer kordaat diende te geschieden. Meiers waren dan ook meestal oud-soldaten of ook wel eens mensen die aan de rand van de samenleving leefden, zoals Hendrik Joostens, die omstreeks 1600 de Kesselse bevolking gedurende enkele tientallen jaren tiranniseerde en de duivel aandeed. Als teken van zijn waardigheid en zijn gezag mocht hij een "pook", een soort matrak dragen. Men kan de meier van toen best vergelijken met de politiekommissaris van nu. In rustiger tijden gebeurde het wel dat een meier optrad voor twee of drie dorpen.

Administratief werd elk dorp bestuurd door een boekhouder of sekretaris. Die moest wel rekenschap geven bij een van de twee Lierse sekretarissen. De beden of dorpsbelastingen werden van deur tot deur geïnd door "tentmeesters" of "bedezetters". Deze mensen werden later ook al eens burgemeesters genoemd. De belastingen werden meestal drie- tot viermaal per jaar opgehaald, al naargelang de noodzaak zich voordeed.

Dat de meier de bedezetters op hun tocht vergezeldde, zal wel zijn reden gehad hebben. Pas later zien we dat er een

tweede bedezetter bijkwam. De eerste inde en noteerde de belasting, de tweede zag de rekening na, m.a.w. een lokaal comité van toezicht om fraude tegen te gaan. De volgende belastingronde verdween de eerste, inde de vroegere controleur en kwam er een nieuwe om de rekeningen na te kijken. Zo trachtte men oneerlijkheden te voorkomen.

De bedezetters waren mannen van het dorp zelf die goed konden cijferen en schrijven. Zij werden gekozen uit de kandidaten die zich voor dit werk aanboden en kregen daarvoor een kleine vergoeding. Na hun verkiezing werden ze door de meier beëdigd. Op die wijze werden onze dorpen tenminste zes eeuwen bestuurd!

Volgens Stockmans, nog altijd de bijbel voor onze dorpsgeschiedenis, had Bevel een eigen vorster, een ambt dat overeenkwam met de veldwachter uit zijn tijd. Deze functie bestond niet in elk van de vier Bijvangdorpen. Wel had Nijlen in de 14de eeuw een vorster, die in 1377 zwaar verminkt werd door een zekere Jan Mijs uit "Kessele". De vorster van Niilne verloor namelijk een voet. De geweldenaar uit Kessel had die met een stronkbijl afgekapt... maar dat is een ander verhaal.

Veel geschreeuw maar weinig wol

Van een eigen dorpsbeleid was er dus hoegenaamd geen sprake. Men inde belastingen voor de overheid, voor de stad Lier en uitzonderlijk eens voor eigen mensen, wanneer die, en dit is dikwijls gebeurd, door vreemde soldaten beroofd waren. De wegen, rivieren en beken moesten door de aanpalende eigenaars onderhouden worden. Uitgaven voor het algemeen nut of het welzijn van het dorp waren er praktisch nooit, tenzij af en toe proceskosten als het dorp niet akkoord ging met de Lierse beslissingen...

Gemeentehuizen bestonden er toen nog niet. De verkozenen vergaderden ten huize van een of andere schepen, in een dorpscafé, of zoals te Kessel in een zijkapel van de kerk. Tientallen jaren zijn de "mandatarissen" daar samengekomen in de Salvatorkapel. Die vergaderingen waren net zoals de gemeenteraden van vandaag publiek. Iedereen kon dus horen wie wat vertelde en daaruit zijn conclusies trekken. Tegenwoordig zijn er niet zoveel mensen meer die van dat aanwezigheidsrecht gebruik maken. In alle kranten kan je nu immers de verslagen van de gemeenteraad lezen. En waarom het moeilijk maken, als het gemakkelijk ook kan...

* Frans Lens

Bronnen

A. Bergmann: Geschiedenis der stad Lier Uitgave 1973 blz. 71/73

J.B. Stockmans: Geschiedenis der gemeenten Nijlen, Kessel... blz. 17/18 en 132/133

Dorpsboeken van Kessel (17de en 18de eeuw)

't Fabriek.

Van in de dertiger jaren woonden wij naast "het fabriek" van Staf Geysen. Onze hof paalde aan de diamantfabriek en we waren dan ook zeer vertrouwd met alle menselijke en machinegeluiden die deze nabuurschap meebrachten. De zware Duitse dieselmotor die een hele reeks slijpmolens aandreef, stond in de machinekamer. Hier heerste Staf in al zijn glorie van "machinist". De diesel werd gestart met mankracht. 's Morgens stak Staf de zware start sleutel op de as, zette zich schrap, kromde zijn rug en begon traag... dan rapper en rapper te draaien. Een serie doffe ploffen kondigde het op gang komen der machine aan. Staf had dan al met een snelle beweging de start sleutel uit de machine gerukt, terwijl het grote vliegwiel sneller en sneller begon rond te spinnen. Het grote vliegwiel! Ik kon er mijn ogen niet afhouden, mooi glad gepolijst op de vlakke kant door de lange lederen drijfriemen die door gaten in de machinekamer heen en weer flitsten. Het grote dubbele assenkruis in het vliegwiel werd door de snelheid een doorzichtige schijf.

- Nie aankomen, he manneke!
- Neeje, Staf.

Slijpers en diamantairs

En zo waren we bij ons al vlug vertrouwd met de slijpersterminologie: snijden, verstellen, in 't kruis werken, pinkelen, lappen, briljanderen, enz. In onze straat kende ik als slijpers de mannen van Fien Bouwen. Joske Bouwen (+) was een goede vriend en zijn broers Remy, August en Denis zaten "in 't steentje". In het vak waren ook Jos Vertommen, Fons Vertommen en hun broer August (+). Wiet Albert (+) Storms was een makelaar en spoorde bijna elke dag, "up-to-date" gekleed zoals het een zakenman past, naar Antwerpen. Julien Lambrechts (+) was een baas of diamantair.

De verstelsters, allemaal meisjes, zaten steevast langs onze hofkant en als kleine jongen zat ik dikwijls gefascineerd naar hun aalvlugge handelingen te kijken: hoe ze, zonder hun vingers te verbranden, het nog hete lood in de juiste vorm zetten. Ze speelden met doppen als kantwerksters met hun klosjes.

De slijpers, dat was een apart ras, ze waren, zeker voor de oorlog, meer hun eigen baas. Ze regelden zelf hun werk en durfden met Nijlen-kermis gerust enkele dagen op zwier gaan. Stond de ene baas hun niet aan of hadden ze "ambras" om een steentje of loon, ze gingen gewoon naar een andere bij wie ze dachten beter te zijn.

Een typisch slijperij-interieur uit de dertiger jaren. We herkennen, v.l.n.r., Germaine Van Tendeloo, Aloïs Van der Linden, Leopold (koste) Van der Linden en Benoy Janssens.

Op zwier

De stemming in 't fabriek was dikwijls navenant. Sommige dagen hoorde je niets dan het ploffen van de diesel, het zingen van de diamant op de schijven en het gekletter en gesis der afkoelende doppen. Ze werkten dan op volle kracht. Er moest geld verdiend worden, en... ze verdienden geld. In de Kempen was armoe lang genoeg troef geweest. Geen wonder dus dat ze het geld soms gul uitgaven, tot groot plezier van gans Nijlen... allez ja, op enkele azijnpissers na!

Kwade aartsengel

Het kon er ook anders aan toe gaan. Hevige twistgesprekken laaiden plots op, over de politie, Nijlense zowel als nationale, de Ronde van Frankrijk, de duiven en de vrouwen. Ik heb er als jonge snaak de schoonste vloeken uit het slijpersvocabulary geleerd die je maar kunt indenken. Vloeken die ik dan vol trots debiteerde als ik met Stanne Van Herck naar school trok op de Kerkeblokken. Hij pakte op zijn beurt dan uit met een resem Westvlaamse "mobilisatieverwensingen" die respekt afdwongen. De herrie in 't fabriek duurde gewoonlijk zolang tot Anna, de vrouw van Staf, als een kwade aartsengel haar verschijning deed, en dat het nu potfer hier en ginder maar eens moest gedaan zijn met dat gevloek en gezever. Dat ze niet moesten vergeten dat het hier een serieuze fabriek was, en dat er begorre meisjes zaten die bij de Kajotsters waren en "Arree, nei wettet, seh!" Het was dan een tijdje doodstil in de fabriek tot er plots weer een slijper tegenslag had met een steentje. "Miljaarde, miljaarde, seh, hij springt weg, seh, das weeral keren en zeven na d'uren!"

Panem de caelo in de slijperij

Er waren ook dagen dat er over de ganse fabriek een

soort van gewijde stemming zweefde. Misschien was het wel rond Pasen of met de donkere dagen van Allerheiligen, ik weet het zo nauw ook niet meer. Ze zongen dan de schone Latijnse gezangen die in die tijd werden aangeleerd voor de plechtige kommunie en het vormsel. "Adorate devote, latens Deitas", en "Veni, Creator Spiritus, mentes tuorum visita" stonden meer dan eens op het gewijde programma. Het mooiste voor mij was als ze het "Tantum ergo sacramentum" zongen; het klonk plechtig en traag, veel mooier dan in de kerk. De ganse fabriek was een gewijde tempel geworden vol lof voor ons Heer. Het zingen en zoemen van de diamantschijven was als een orgelbegeleiding. Ik ben zeker dat, als op dat moment onze onderpastoor De Deyne met zijn "vélo" passeerde, hij zou afstappen en langs het geitestalleke van grootmoe Leonie naar de fabriek gaan en zelf zou zingen „Panem de caelo praestitisti eis", en dat ze zonder "verletten" zouden antwoorden "Omni delectamentum in se habentem!" 't Zou toch gekund hebben, he!?

Na zulke zangstonde waren ze lang stil en rustig, tot... Miljaarde! Miljaarde! Miljaar! (crescendo)

Oorlog

De oorlog veranderde veel dingen en mensen. Ik zie Staf nog in onze zonnige hof staan, zo rond de twaalfde mei 1940, toen hij kwam afscheid nemen alvorens met Anna en Jeanne op de vlucht te gaan. Met tranen in de ogen zei hij tegen ons moeder: "Martha, deze oorlog kan ik niet meer overleven."

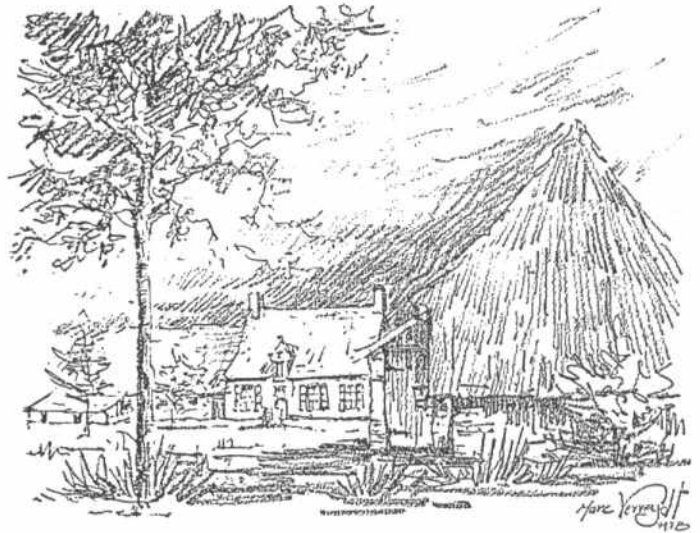
De oorlog heeft Staf, de man die alles aankon, dood gekregen. De oorlog heeft Gust Vercammen, die stille, weemoedige jongen, dood gedaan. Het Nijlense steentje zou uiteindelijk toch die oorlog overleven en een nieuwe tijd werd ingezet. Nieuw is echter niet noodzakelijk beter. Ook in slijperijen is sindsdien "stress" binnengedrongen, en het "panem de caelo" kent men wellicht niet meer... of toch?

*Jos Bastiaens

Werken mee aan dit nummer:

Redactie: Jos Bastiaens, Hypoliet Budts, Walter Caethoven, Francis Drijbooms, Frans Lens en Jos Thys

Stemmige Kerstavond

in de Ophovenhoeve

Dit jaar zijn we weer eens te gast in de Ophovenhoeve, Kesselsesteenweg 35 te Nijlen. Op de zolder van Cita en Herman, onder het eeuwenoude strooien dak, verwachten we ook U en de Uwen op zondag 17 december om 20 uur. Woordkunstenaar Bart Cafmeyer zal met ontroerende gedichten van Michel van der Plas en meeslepende verhalen van Godfried Bomans, Felix Timmermans en Ernest Claes het kerstgebeuren dichterbij brengen. Hij wordt muzikaal begeleid door Robrecht Vanhuyse.

Het wordt eens te meer een onvergetelijke kerstavond in een enig kader. Het zou de mensen van De Poemp veel "deugd doen", mochten zij ook U kunnen begroeten op 17 december in de Ophovenhoeve!

(Inkom: 150 fr. 100 fr. voor de houders van een +3-pas en een jongerenpaspoort. Kaarten bij onze bestuursleden)

Fotografie: Frans Raets, Jeannine Thys, Frans Van Camp en René Verhaegen

Tekeningen: Dirk Lieckens, Marc Verreydt en DF-ledenblad

Grafische vormgeving: Walter Caethoven

Eindredactie: Rik Claes

Druk en computerzetwerk: Drukkerij Lu Cuypers

